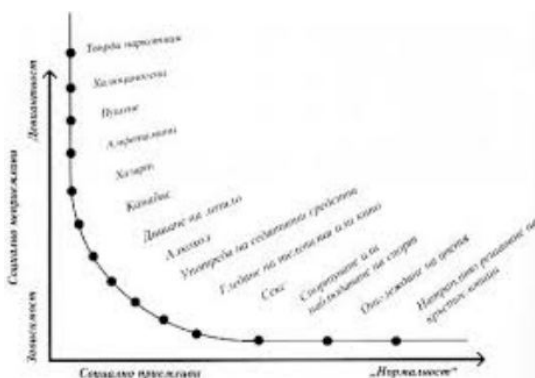

Отдавна в глобализирано развитите икономики не се произвеждат стоки, а потребности

и желания за притежание – екстаза на удоволствието.

Модерните времена днес предлагат всичко... лесно, изгодно и само на една ръка разстояние. Днес е престижно да имаш всичко, колкото по-бързо, веднага и на момента, толкова по-добре! Колкото повече – толкова по-модерно! Живеем живот, който започна да се движи с космически висок ритъм – от работа до хранене и задоволяване на желанията и удоволствията. В епохата „хипер“ стоките са подредени в ритуала на консумацията. Стоката се превърна в знак, а системата на консумизма – в система на потребностите и задоволяване на нужди... и удоволствия! Потребителското общество и поведение доведе до формиране на нови идентичности, нови желания, нови мечти, нови хипер потребности и хипер стремеж към удоволствия – незабавно и на мига. Много от тези зависимости и пристрастявания се считат за социално приемливи, въпреки че те имат същата етиология, както и заклеимените от обществото.

Джон Маркс (John Marks) - препоръчва да видим цялата гама от психотропици, като спектър, разположен в една крива и подредени въз основа на фактора социална приемливост или социална неприемливост. Тяхното обсъждане винаги се отнася до конкретно място и конкретно време, тъй като тези фактори са времево-пространствени.(1)

Задава се епоха, осветена от възхода на човешкия дух и високо еволюирания Разум... или не?!

Френския психиатър и психоаналитик **Патрик Деларош** в интервю за вестник „Всичко за жената“, 24.07. 2008 г.:

„Съвременето предлага крайно улеснен достъп до всякакви предмети за консумация. И няма юноша, който да не е допълнен, да не е екипиран с нещо, което функционира само – интернет, таблети, MP3 и пр. Това създава особен вид генерализиран автоеротизъм, както и стремеж към удоволствия, към търсене на незабавното удоволствие. Всичко това се поощрява прекомерно и от родителите: децата им практикуват всевъзможни спортове, носят маркови дрехи – даже и онези от незаможните семейства. И патологиите, които отчитаме днес, са патологии на пристрастяването. Нямам предвид само хашиша, който е забранен, но и факта, че все повече юноши се алкохолизират групово. Те го правят, разбира се, по свой, типичен за възрастта си начин, като игра, но не си дават сметка, че прекаляват и рискуват да се превърнат утре в алкохолици. Много от децата се прибират късно у дома, не са контролирани от родителите си и оправдават това с груповото юношеско действие, т.е. след като останалите го вършат, няма основание и аз да не го правя. А родителите от своя страна се чувстват обезоръжени от подобен аргумент, понеже не искат детето им да се маргинализира, да се декласира от останалите. Не можем да не споменем и пристрастяването към компютърните игри, което се превръща в нещо непоносимо и разрушаващо.“(4)

В добавка и разрушаване на класическите роли на половете, където мъжете се феминизират, доведоха до неимоверно нарастване на юношеските патологии с пристрастяването и зависимостите - наркотици, хазарт, алкохол, цигари, спорт и злоупотреба с анаболи, и невъзможността за овладяването им и справяне с тях.

В психоанализата се изтъква необходимостта от прекъсване на зависимостта майка-дете, ако това не се случи при детето, в по-късна възраст има голям риск от

формирани на зависимо разстройство на личността - психично или психосоматично, т.е като възрастен то ще се постави в ролята на зависим посредством нуждата да бъде свръхобгрижван (**Клийз Скинър**) - зависимостта от майката ще се трансформира към отношение на зависимост от авторитетите и властта.

„Влеченията, както и зависимостите, пристрастяванията и разстройствата на влеченията са свързани със задоволяване на основни инстинкти за хранене, пиене, себеопазване, продължаване на рода и т.н. Въпреки че влеченията имат в основата си инстинктивен характер, при човека те се осъзнават и подлежат на съзнателен контрол и регулация. Към разстройствата на влеченията се включват преди всичко разстройствата на храненето, на жаждата и половото влечение, но спектърът на тези дейности включва и една по-особена група на патологичните импулсивни влечения (мономаниите), като – хазарт, пиромания, клептомания, дромомания, трихотиломания.“(1)

Пристрастяването и зависимостите представляват продължителна употреба на вещество или извършването на дейността, въпреки негативните последствия, свързани с тях. Актът на приемането им се свързва с удоволствието и насладата и води до необходимост и силно желание за повторната им употреба, за да се възвърне нормалното състояние (състоянието преди започването).

Ако човек свързва определени вещества или дейности с чувство за удоволствие, освобождаване от стреса, неприятните изживявания или бягство от реалността в някакъв по-добър и красив свят, то той може да придобие навика да го повтаря всеки път, когато изпитва затруднения или има проблеми. Когато се превръщат в доминиращ фактор, някои от зависимостите - пристрастеност към наркотични вещества, тютюнопушенето или злоупотребата с алкохол, то те стават не само в заплахата за здравето и емоционалния живот на индивида, но разрушават живота му и представляват опасност за цялото общество.

Ако вземем под внимание еволюционната теория на **Дарвин** - хората имат генетична предразположеност към пристрастяване, защото тя е свързана с еволюционно предимство. Когато едно животно консумира храна, която му харесва, има предимство да я асоциира с удоволствие, за да може да търси тази храна и за в бъдеще. С други думи, потенциалът за зависимост е дълбоко вкоренен в гените ни.

Проф. Д-р. Георги Попов: „Зависимостите, както и разстройствата на личността, нямат специфична психопатология. От клинична гледна точка е важно да се знае, че те са често коморбидни с личностови и тревожни разстройства, афективни разстройства и по-рядко с шизофрения и това изисква целенасочено търсене на нова диагноза.

Терминът зависимост в психологията и психопатологията се определя като вид поведение, чиито корен се открива и при здравите хора, и се изразява например в употреба на алкохолни напитки, диети, преяждане, натрапливи мисли (напр. натрапливо звучаща мелодия), натрапливи действия и т.н. От тези нормални човешки поведения израстват и болестните разстройства, наричани "зависимости към ПАВ", „анорексия“, „булимия“, „обсесивно-компулсивно разстройство“, „зависима личност“ и т.н.“(1)

Разстройствата при тези случаи се изразява в извън нормата - свръхфиксацията и свръхупотребата на определени вещества и дейности, въпреки че са осъзнати, има невъзможността за контрол върху поведението, волята и желанията. Това силно изразено психологическо влечение може да прерасне в психопатология.

Според **проф. Д-р Георги Попов** психопатологична зависимост е: „повтаряща се във времето свръхупотреба на вещества или дейности, доставящи удоволствие, при лишаването от които настъпва „синдром на отмяна“(абстиненция), характеризираща се с поява на неудоволствени преживявания и психологически и/или телесни симптоми.“(1)

Психическата зависимост се изразява в компулсивна (натрапчива) употреба въпреки вредите, които нанася тя. Характеризира се с невъзможност и редуцирано желание да се прекрати употребата, невъзможност за изпълнение на работни, социални и семейни задължения. Зависимият човек чувства, че не би могъл да функционира нормално в ежедневието си, ако не е употребил дадено вещество.

Физическата зависимост се характеризира с развиване на толеранс и абстинентни симптоми (физически или психически) при прекъсване на употребата. Тя може да възникне поради хронична употреба на много вещества – включително и много от лекарствата с лекарско предписание (например бензодиазепини и опиоидни болкоуспокояващи), дори ако се взимат според предписанията.

Интересен факт е, че зад физическата и психическата зависимост стоят различни структури в мозъка. Често пъти разграничението между двете е трудно.

Причини за формиране на зависимости

Вероятно причините за възникване на зависимости могат да бъдат ендегенни – генетична наследственост, дисбаланс на невротрансмитери и хормони, вследствие външни дразнители – лекарства, враждебна политическа, социална и семейна обстановка или отражение на свръхподкрепяща или отхвърлящи родители, или вариации на няколко дразнителя. Зависимостите могат да са самостоятелни диагнози или коморбидни с други психични и психиатрични заболявания.

Генетични фактори за зависимостите

Данните от многобройни изследвания сочат, че процентно пристрастяването се дължи както на генетична предразположеност 50% , така и на липса на умения за справяне със стреса и проблемите 50% .

Проведено проучване при близнаци установява, че 50-60% от пристрастяването се дължи на генетични фактори, като тези резултати се потвърждават и от други проучвания: когато единият от двама **еднояйчни** близнаци е зависим от алкохола, има голяма вероятност и другият близнак да е алкохолик, но обратното твърдение не е валидно - ако единият от двойка **двужайчни** близнаци има проблем с алкохола, не е задължително такава зависимост да е налице и при другия близнак. Децата на хора, страдащи от зависимост, имат осем пъти по-голям шанс да развият зависимост. Установява се, че ако родителят страда от алкохолна или наркотична зависимост, детето има осем пъти по-голям шанс също да развие такава.

Ролята на гените за развитие на зависимости

„**Transnational Psychiatry**” публикува обобщени данни на китайски учени, които доказват, че определени вариации на гена **Taq1A** играе роля при обработването на допамина, който се свързва с удоволствието, което хората изпитват, докато пушат.

Изследванията показват, че поведението на пушачите зависи до голям степен от генетични фактори, при които наследствеността е около 50%. Нарастващи концентрации на невромедиатора хормонът допамин играят важна роля в развитието на никотинова зависимост.

Според **проф. Джеймс Фаулър** от Калифорнийския университет гените дори могат да обяснят защо често инстинктивно харесваме или не харесваме хората, които срещаме. Определени мутации на **гена DRD2** определя пристрастяването към наркотици, тютюнопушене, алкохол и дори дали харесваме или не определени хора. Такава зависимост е открита и при гена, наречен **CYP2A6**, който има роля в метаболизма на чужди тела, включително никотин.

Носителите на варианта на гена, който предполага открит характер, са привлечени от хора с различен генетичен вариант, е изводът на изследване на Харвардския университет. Според учените това може да се дължи на вид защитен механизъм. Те обясняват, че подобен модел се наблюдава сред двойки, при които се избягват партньори, податливи на едни и същи заболявания.

Дисбаланс на хормони и невротрансмитери

Най-новите изследвания показват, че зависимостите не са липса на воля, лоша социална среда или личностни смущения, а се дължат на увредена мозъчна химия.

В мозъка се произвеждат химикали – хормони и невротрансмитери, силно биологични активни вещества, които формират когнитивните процеси – начина по който мислим, чувстваме и действаме. Невротрансмитерите и хормоните имат огомна роля на въздействие върху зависимостите и пристрастяването от всякакъв вид.

Едни от изследваните и познати невротрансмитери са серотонин, допамин, ендорфини, норепинефрин (норадреналин) и др. Освен пристрастяване към вещества, недостатъчно или прекалено много от тези невротрансмитери може да доведе до по-голямо разнообразие от симптоми, включително, но не само: депресия, тревожност, раздразнителност, насилие, неспособност за концентрация или помнене, безсъние, хиперактивност и жажда за променящи психиката вещества от всякакъв вид.

Невротрансмитаерите могат да бъдат извън равновесие (преди да настъпи пристрастяване) поради неправилно хранене, хранителни дефицити, генетичен полиморфизъм, хроничен стрес, злоупотреба в детството, токсини в околната среда или мозъчна травма като сътресение, което се превръща в движеща сила за развиване на зависимости, но също така невротрансмитаерите могат да се дебалансираат от употреба на психотропно вещество.

Болест ли е пристрастяването?

Брус К. Александър, експеримент „Парк за плъхове“

„Парк за плъхове“ е експеримент, свързан с наркозависимостите, проведен през 70-те години и публикуван през 1981 година от канадският психолог Брус К. Александър и неговите колеги от Университета „Саймън Фрейзър“ в Британска Колумбия, Канада.

Изводът от експеримента се състои в това, че когато плъховете са поставени в „миши рай“ - нещо като парк за развлечения за мишки – с цветни топки, най-добрата храна за мишки, галерия от тунели, по които да тичат, и няколко приятели за компания,

изненадващо плъховете предпочитали обикновената вода, а не вода с наркотици.

На мишките с добър живот водата с наркотиците не се харесала. Те основно я избягвали, употребявайки по-малко от една четвърт от наркотичната доза, която употребявали техните изолирани събратя. И нито една мишка от щастливите не умряла. Тези мишки, които били изолирани и нещастни, станали силно зависими наркомани. Нито една от щастливите не развила зависимост.

Брус К. Александър твърди, че този експеримент показва, че поведението на животните не подкрепя по никакъв начин теорията, че зависимостта е причинена от наркотика. „Силният апетит на изолираните опитни животни за хероин в експерименти с инжектиране на опиата, не ни казва нищо за реакцията на нормалните животни и хората към тези наркотици. Нормалните хора могат да игнорират хероина, дори когато той е в голямо количество в тяхната среда и те могат да го използват с малка вероятност да се стигне до зависимост.

Психоаналитичен поглед върху зависимостите

Какъв е моторът на мотивацията и действията на зависимостите? Според **Зигмунд Фройд** : „В психоаналитичната теория ние без колебание приемаме, че душевните процеси автоматично се регулират от принципа на удоволствието, т.е. според нас те всеки път се предизвикват от едно неприятно напрежение и протичат така, че крайният им резултат да бъде неговото спадане или, с други думи — премахване на неудоволствието или създаване на удоволствие. (2)

През 1920 година **Зигмунд Фройд** формулира два централни опониращи си когнитивни принципа на функциониране на психиката: „принцип на удоволствието“ и „принцип на реалността“.

„Принцип на удоволствието“

Най-изначалният базов принцип на удоволствието е стремежът към удоволствие и според Фройд съвпада със същността на живота. Дейностите ни, целите ни, психичната ни и социална дейност са подчинени до голяма степен на принципа на получаване на удоволствено възнаграждение. Той се явява основополагащ за мотивационните фактори на човешкото поведение.

Директното и безусловно задоволяване на принципа на удоволствието в крайната си степен може да доведе до зависимости, липса на адекватна професионална и социална реализация. „Принципът на удоволствието“ афектира върху емоциите и представлява една важна характеристика на понятието „психотропност“. Това качество притежават редица храни, субстанции, човешки дейности – напр. кафе, шоколад, чай, кафе, цигари, алкохол, хазарт, спорт, телевизия, интернет, секс и т.н.

Колкото по-първично е наслаждението, толкова е по-интензивно. Според Фройд тези екстазни и изцяло завладяващи преживявания са образеца на вечното щастие, към което всеки се стреми. Импулсите към удоволствие са ненаситни и слепи. Ако се оставим на стихията им, неизбежно ще стигнем до страдания и саморазрушения.

Според **професор д-р Георги Попов**: „нестабилността и чувството за несигурност, респ. тревожността е нормално човешко състояние. Това обаче влиза в конфликт с „принципа на удоволствието“, тъй като чувството на несигурност води преди всичко до неудоволствени преживявания. В такъв контекст зависимите поведения могат да се разгледат като неосъзнат стремеж за преодоляване на чувствата за тревожност и несигурност“. (1)

„Принцип на реалността“

Според Фройд в процеса на личностно израстване „принципът на реалността“ постепенно измества „принципа на удоволствието“. Това може истински да се случи едва с пълното освобождаване от родителите.

„Феноменът отлагане на удоволствието“

Най-интересният експеримент в тази насока е на австралийския психолог **Уолтър Мишел наречен „Бонбони Маршмелоу“**

. Експериментът добре илюстрира ключовата роля на способността за отлагане на удоволствието и получаването му по сублимиран, социално и професионално успешен начин.(3)

Изследванията показват, че действието на този принцип корелира с по-голяма личностна разтегливост напред в бъдещето, с по-голяма възможност за планиране и прогнозиране (**Ornstein** 1969) и обратното – стремежът към непосредствено удоволствие „тук и сега“ е основна личностна характеристика на зависимостите от дрога.(1)

Способността за отлагане на удоволствието означава уменията ни да издържаме на напрежението от неудовлетворения нагон и да получаваме удоволствие по по-забавения и опосредствен, но по-печеливш стратегически начин на постигане на социални, професионални, личностни, междуличностни и духовни успехи и развитие.

"Всяко пристрастяване възниква от несъзнателния отказ да се изправите пред и да преминете през вашата собствена болка. Всяко пристрастяване започва с болка и завършва с болка. Каквато и да е веществото, към което сте пристрастени - алкохол, храна, законни или незаконни наркотици, или към лице - вие използвате нещо или някой, който да прикрие болката ви." - Екхарт Толе

Става ясно, че в основата на зависимостите и пристрастяванията, както и на разстройствата на влеченията, могат да се открият както генетични унаследявания, така и социокултурни мотиви и очаквания. И все пак до каква степен ще се развият тези състояния зависи най-вече от семейната среда и родителите – липса или свръх обич, презадоволяване на желанията и потребностите, уважение или малтретиране, приемане или отхвърляне.

Милена и Благовест Марев

**СТУДЕНТСКА НАУЧНА СЕСИЯ "МЛАДЕЖ, НАУКА, СЪВРЕМЕННОСТ" ПРОВЕДЕН
И ОРГАНИЗИРАН ОТ СТУДЕНТСКИ СЪВЕТ НА ВСУ "ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР,
ВАРНА, БЪЛГАРИЯ
1.12.2017 год.**

ТЕМА:

**□□□□ Психология и психопатология на зависимостите - болест, бягство от
реалността, или запълване на празнота?**

Key words: addiction, origin, psychopathology, psychology

Използвана литература:

1. Професор д-р Георги Попов „Психопатология“ (2015)

bg.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B8_%D0%9F%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2_%28%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%B8%D0%B0%D1%82%D1%8A%D1%80%29

2. Зигмунд Фройд, „Отвъд принципа на удоволствието“ (1920)

training-center.bg/wp-content/uploads/2013/02/zigmund.froid-otvud.principa.na_.udovolstviето.pdf

3. Уолтър Мишел

www.snba.eu/blogs/snba/articles/zapoznajte-se-s-mar-melou-testa

4. Розалина Дончева вестник, „Всичко за жената“, 24.07. 2008 г.

espacepsy-bg.org/interviews-2/latam-kionik-delaroché-parents-say-no/

5. Орлин Баев

<http://orlin.bravehost.com>

6.
www.drugabuse.gov/publications/teaching-packets/neurobiology-drug-addiction/section-iii-action-heroin-morphine/10-addiction-vs-dependence

7. www.drugabuse.gov/publications/principles-drug-addiction-treatment-research-based-guide-third-edition/frequently-asked-questions/there-difference-between-physical-dependence

8. Игор Куценок, Георги Димитров, „Злоупотреба и зависимост от психоактивни вещества“

www.druginfo-bg.org/kakvo-e-zavisimostta/

10. „Международна статистическа класификация на болестите и проблемите, свързани със здравето“, Световна здравна организация

